

דרכי הוראה

דיווחים ודוחות בעזרת ספרות ילדים – לפסיכולוגים ועובדים קהילתיים

אסנת גביאן*

כדי לענות על צרכיה הייחודיים של קבוצת עולים פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ומחנכים, נדרשה חשיבה לא שגרתית. נמצא כי ספרות ילדים מציגה מקרים הקשורים לתחום עיסוקם של עולים אלה ומזמנת עיסוק תאורטי והעשרת אוצר מילים בתחומים שלהם יזדקקו העולים בעבודתם.

צרכים מיוחדים

מטרתו של מאמר זה היא להציג בפני הקוראים מפגש אינטר-דיסציפלינרי ייחודי, שהתקיים בקיץ האחרון באולפן קריית-ים. במפגש זה היו שותפים אנשים שלהם תחומי עניין מגוונים. האולפן במחזור המתואר כאן יועד מראש ללומדים שעיסוקם המקצועי בארץ מוצאם היה פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית או חינוך (מורים, גננות, מטפלות). קבוצה של לומדים מתוך קבוצת מיון כוללת זו התגבשה כבר בעבר ולמדה עברית בהנחייתה של הגב' יפה דנה, שהתמחתה בין השאר גם בהנחיית קבוצות. (הקורס מוצג במאמרה של יפה דנה המופיע בגיליון זה, 'קורס עברית להנחיית קבוצות לעולים בוגרי מדעי ההתנהגות').

היות שמחזור אולפן מיוחד זה נחל הצלחה והלומדים בו הביעו שביעות רצון גבוהה, נעשה ניסיון ליצור לו אולפן המשך. מאולפן היסוד, אשר כונה בפינו בקצרה 'אולפן הפסיכולוגים', נותרה קבוצה מגובשת אך לא מלאה של לומדים, ואליה הצטרפו תלמידים נוספים שלא היו חלק מן הקבוצה הראשונית.

כבר מראשית עבודתי המשותפת עם בעלי התפקיד בתחום: מנהלת האולפן ליאורה רותם ומנחת הפרויקט הגב' מלכה דירקטור, היה ברור לי כי האולפן החדש אינו יכול בפשטות להמשיך את קו ההנחיה של המורה הקודמת, משום שהכשרתה שונה מהכשרתי. התלמידים ציינו כי היו רוצים להתמקד באוצר מילים הקשור בעבודתם הטיפולית, לתרגל ולשפר את מיומנותם בכתיבת דוחות פסיכולוגיים, לקדם את יכולת ההבעה בעל פה בתחום זה (למשל דיווחים בישיבות צוות) וכדומה. עם זאת, הקבוצה ביקשה במפורש שלא לקיים אולפן לעברית במובנו המקובל והרגיל.

ספרות ילדים כמקור לימוד

על מנת לענות על צרכיה הייחודיים של קבוצה זו, נדרשה עבודת חשיבה גמישה ומקורית שחרגה מצורות העבודה הנהוגות היום באולפנים. לשם כך עלתה האפשרות לפנות לספרות הילדים, שתאפשר מצד אחד למידה לשונית כנדרש ומצד שני תהווה אתגר לתלמידים ותספק אופן הוראה

מילות מפתח: עברית לפסיכולוגים, עברית לאנשי חינוך, עברית לעובדים סוציאליים, ספרות ילדים בהוראת עברית, החברה הישראלית בספרות ילדים

* אסנת גביאן היא מורה באולפן קריית ים.

שונה מדרך ההוראה הקונוונציונלית. ספרות ילדים בכלל, וספרות הילדים העברית בפרט, כוללת מוקדים רגשיים המזמנים שיח בתחום הטיפולי. סברנו כי ספרות זו מציגה מקרים תאורטיים הקשורים לתחום עיסוקו של העולה ובנוסף לכך היא מייצגת פן תרבותי החשוב לאדם, העומד לעסוק במקצועו בארץ. יתרון אחר נעוץ בעובדה כי הספר מזמן אוצר מילים, שלו נזקק המטפל במקצועו, הן בכתיבת דוחות והן בהתבטאות בעל פה בישיבות צוות במקום עבודתו. הקשיים שבחירה זו העמידה נבעו מכך שספרות הילדים אינה מותאמת לאוכלוסיית עולים, לפונה לנמען צעיר. אוצר המילים בה מצד אחד קצר, אך גם בעל משלב לשוני גבוה. היה ברור כי ייווצר צורך בתיווך של המורה או של תלמידים נוספים בכיתה. עוד לפני תחילת העבודה הוצעה רשימה אפשרית לספרות ילדים ההולמת את מטרות האולפן. בין הספרים נמנו ספרה של דורית אורגד, **ניקה שתיקה** (1996, תל אביב: הקיבוץ המאוחד), ספרו של יהודה אטלס, **והילד הזה הוא אני** (1997, ירושלים: כתר), ספרה של נורית זרחי, **אם אמא שלי לא יכולה לאהוב אותי - מי כבר בעולם כולו יצליח בזה** (1995, קריית גת: דני ספרים) ועוד. השיעורים עצמם כללו שילוב של עבודה סדנאית, הוראה פרונטלית, עבודה בקבוצות ועבודה יחידנית. כל מפגש הוקדש לנושא מהתחום הטיפולי (קנאה, אלימות, הצבת גבולות, קבלת השונה וכו'). במרכז השיעור הוצג ספר אחד וסביבו אוצר המילים היומי. התלמידים תרגלו אוצר מילים זה במהלך הדיונים בכיתה, בכתיבת הדוחות ובשיעורי הבית.

דימוי עצמי במוקד

המפגש הראשון, למשל, עסק בהיכרות ונקרא: רק על עצמי לספר ידעתי. מטרתו הייתה היכרות בין חברי הקבוצה לבין המורה והגדרת הציפיות מן הקורס. בחלק הראשון התלמידים ישבו במעגל. על הרצפה היו מונחים כרטיסים המכילים שירים משל המשוררים יהודה אטלס וחגית בנזימן. התלמידים התבקשו לקרוא מספר שירים ולבחור שיר המרגש אותם במיוחד. המורה סיפרה בקצרה על שני היוצרים ותרומתם לשירת הילדים העברית. הלומדים העתיקו את השיר הנבחר למחברת והכינו אותו לקריאה קולית. מילים חדשות נרשמו ברשימה נפרדת. בהמשך, במעגל, כל תלמיד הציג את עצמו (שם, מקצוע, פרטים אישיים נוספים לפי בחירתו) ולאחר מכן קרא את השיר שבחר. כל תלמיד סיפר מדוע בחר ביצירה זו ומה ניתן ללמוד עליו מן השיר. בתום הפעילות הוקנו המילים החדשות המרכזיות.

פעילות נוספת שניתן לספר עליה במסגרת זו בקצרה בלבד עסקה בדימוי עצמי ונקראה: "מי אוהב אותי יותר ממני?". מטרת המפגש הייתה לתרגל סוגיות בתחום הדימוי העצמי של הילד ואוצר מילים הקשור בנושא זה. דנו בשאלות כגון כיצד אדם מגבש זהות עצמית, הלומדים סיפרו על אירועים "מכונני זהות" שחוו בעצמם ושוחחו על היכולת של האדם לשנות את זהותו (הקשר בין תווית ודימוי עצמי). במהלך השיעור נקרא הסיפור 'איך את יודעת שאני זאת אני' מאת סיגל אופנהיים שחר (2002, תל אביב: ספרית הפועלים) עד השלב בו הילדה שואלת את אמה: 'איך את יודעת שאני זאת אני?'. הלומדים ענו מגוון תשובות בעצמם ודנו בהם באמצעות מושגים כגון: פער, תווית, הערכה עצמית, תפקיד חברתי, ביטחון עצמי, ביקורת. לאחר סיום קריאת הסיפור אחד התלמידים סיפר על 'מקרה אמיתי' שבו היה עליו לטפל בדימוי העצמי של ילד. בכיתה הוצג משחק תפקידים של ישיבת צוות ובו על התלמיד היה להציג בפני אנשי מקצוע נוספים את הבעייתיות ואת מסקנותיו. במהלך הדיון בא לידי ביטוי, פעם נוספת, אוצר המילים החדש. מטלת הכתיבה (שיעורי בית) הייתה 'סיכום' ישיבת הצוות במבנה של טופס שחולק בכיתה.

המלחמה כנקודת-שבר וכנקודת-מוצא

לצערנו, באמצע הקורס פרצה מלחמת לבנון השנייה וכולנו הושבתנו ממלאכתנו. לאחר מכן כבר לא היה ניתן להמשיך את הקורס במתכונתו הקודמת והוחלט לסיים אותו. המפגש הראשון שלאחר המלחמה היה טעון במיוחד. משום כך כונה מפגש זה "מלחמה זה דבר בוכה", על שם שירה של תרצה אתר. מטרת המפגש היתה הכרת אוצר מילים שיאפשר מתן ביטוי אישי של חוויות מן המלחמה ופרידה. כשיחה מקדימה הלומדים סיפרו חוויות אישיות מן המלחמה ועל תחושות שעלו בהם. המושג המרכזי שסביבו התמקד הדיון היה 'נקודת חוסן'. סיפרתי על רעיה הרניק (סופרת, אם שכולה), אמו של גוני ז"ל שנהרג במלחמת לבנון הראשונה, יוצרת ייחודית בספרות הילדים העברית. כל זוג תלמידים קיבל צילום של פרק אחד מתוך הספר של רעיה הרניק **יומן מן החדר האטום** (1991, תל אביב: ספרית הפועלים), ולאחר שקראו בו קריאה דמומה, בחרו מן היומן משפט אחד שאתו הם הזדהו במיוחד. דיברנו על תפקוד הדמות בסיפור (האם, האב, הסבתא, הילד עצמו) ומה אפשר ללמוד מכך על ההיבט התרבותי ועל עצמם. המפגש הסתיים בדיון סביב הביטוי: 'החיים חוזרים למסלולם': האם זה אפשרי, וכיצד?

באופן כללי, ניתן לומר כי האולפן הזה היה לגבי כמורה חוויה יוצאת דופן. ההוראה הייתה תובענית מאוד, שכן נדרשתי לבנות תוכנית לימודית שונה מן הרגיל. גם ההוראה לתלמידים דעתנים מאוד לא הייתה קלה והיותה אתגר מיוחד. מצד שני, זכיתי לשלב בין שני תחומים אהובים עלי (ספרות ילדים והוראה באולפן) במסגרת קבוצת לומדים מעניינת וחד פעמית. ולא הייתי שם לבד. סייעו בידי מנהלות האולפן שלי, גב' מלי עמית וגב' ליאורה רותם. גם הנחייתה השבועית והבלתי מתפשרת של הגב' מלכה דירקטור היוותה תמיכה חשובה בשבילי. לאולפן זה, על סיומו הנורא (המלחמה), שמור מקום מיוחד בלבי.